

Artikelen

Kraagbloedbij na bijna twee decennia terug gevonden

Linde Slikboer & Theo Zeegers

Inleiding

In 2017 is de gemeente Albrandswaard (ZH) onderzocht op wilde bijen, waarbij verschillende zeldzame soorten aangetroffen zijn. Veruit de meest bijzondere vondst werd gedaan in de polder van Rhoon en betreft de kraagbloedbij *Sphecodes spinulosus*, een zeer zeldzame soort waarvan historisch slechts een klein aantal vindplaatsen in Limburg en een drietal locaties in Noord-Brabant (tot 1954) bekend zijn. De huidige vondst betreft de eerste Nederlandse vondst van de eenentwintigste eeuw en de eerste ooit voor Zuid-Holland. De enige gastheer van deze nestparasiet, de roodbruine groefbij *Lasioglossum xanthopus*, staat in Nederland te boek als vrij zeldzaam. Vanwege de zeldzame status van de kraagbloedbij is er weinig bekend over de ecologie en het leefgebied van de soort. Over de gastheer daarentegen is meer bekend, en via die weg kan alsnog een meer gedetailleerd beeld geschetst worden van de biotoop van de kraagbloedbij.

Habitus en ecologie

Sphecodes spinulosus (Fig. 1) is een grote bloedbij met een subtiel opstaand randje aan de achterkant van de kop, waaraan de soort haar Nederlandse naam ontleent.

Figuur 1. Het vrouwtje van kraagbloedbij *Sphecodes spinulosus* dat werd aangetroffen in de polder van Rhoon

Het mannetje heeft een kenmerkend genitaal en unieke donkere doorns aan de bovenrand van de achtertibia. Het vrouwtje is te herkennen aan de matte puntering van het kopschild, de vrij lange antennes en de opvallende geul (verdieping) in het tweede sterniet. Zoals alle bloedbijen is de soort nestparasiet, de enige bekende gastheer is de roodbruine groefbij. Vanwege de parasitaire levensstijl wordt de kraagbloedbij slechts zeer zelden bloembezoekend gezien. Ze is waargenomen op boterbloem *Ranunculus*, braam *Rubus*, verschillende schermbloemen *Apiaceae* en wolfsmelk *Euphorbia* (Falk 2015). De hoofdvliegtijd voor de soort betreft de maanden mei en juni (Peeters et al. 2012). De gastheer, de roodbruine groefbij *Lasioglossum xanthopus*, is in Nederland de grootste van zijn genus. Deze soort is, naast aan het formaat, ook te herkennen aan de oranje achtertibiae en -tarsen. In het veld wordt de roodbruine groefbij makkelijk verward met roodpotige groefbij *Halictus rubicundus*, vanwege de gelijkenissen in formaat, bandering van het achterlijf en kleur van de achterpoten. Vrouwtjes van de roodbruine groefbij bezoeken een breed scala aan bloemen. Scheuchl & Willner (2016) vermelden een lichte voorkeur voor salie *Salvia pratensis*. De mannetjes zijn vooral te vinden op akkermelkdistel *Sonchus arvensis* en beemd-kroonachtigen *Knautia* (Falk 2015). Zoals de vondst in de polder van Rhoon (25 september) bevestigt, staan de mannetjes bekend als tot uitzonderlijk laat in het jaar actief. De kraagbloedbij is de enige bekende koekoek van de soort.

Figuur 2. Mannetje van roodbruine groefbij *Lasioglossum xanthopus* foeragerend op paardenbloem *Taraxacum officinale* in de Portlandpolder (Rhoon, ZH)

Leefgebied en verspreiding

De kraagbloedbij heeft een verspreidingsgebied van Europa tot in Azië, Turkije en het Midden-Oosten (Peeters et al. 2012). In Europa is de kraagbloedbij verspreid aanwezig maar in het gehele verspreidingsgebied zeldzaam. Binnen Nederland is de soort altijd al slechts erg lokaal aanwezig. Ze wordt gezien als een soort van het heuvellandschap en het rivierengebied (Nieuwenhuijsen & Peeters 2016), de laatst bekende waarneming uit ons land dateert uit 1998 langs de

Maas in midden Limburg. Uit die provincie zijn uit de twintigste eeuw enkele vindplaatsen bekend, die zowel langs de Maas als in het heuvelland liggen. De laatste vangst uit het Limburgs heuvelland stamt alweer uit 1967 (EIS database). Historisch zijn slechts drie vindplaatsen buiten Limburg bekend, alle langs de Maas in Noord-Brabant, waarvan de meest recente in 1954 (Fig. 3). De soort is nog nooit eerder in de provincie Zuid-Holland waargenomen.

Figuur 3. Verspreiding van de kraagbloedbij *Sphecodes spinulosus* in Nederland.

De roodbruine groefbij wordt in Nederland vooral gezien op lemige bodems, en dan vooral in het Limburgs heuvellandschap (Peeters et al. 2012). De laatste jaren lijkt de soort zich verder te verspreiden naar midden- en westelijk Nederland, en wordt dan vooral gezien op bloemrijke dijken. Volgens D'Haeseleer en Vanormelingen (2016) maken zowel gastheer als koekoeksbij in kwestie deel uit van “een in het huidige intensieve landbouwlandschap zo goed als verdwenen gemeenschap van akkerbijen die gespecialiseerd is op rijkelijk bloeiende akkeronkruiden”. Tijdens een door voorgenoemde auteurs uitgevoerde inventarisatie van verschillende Vlaamse agrarische gebieden met bloemrijke akkerranden werden beide soorten aangetroffen, de kraagbloedbij slechts op één locatie. In het onderzoeksrapport worden natuurmaatregelen in de landbouw gesuggereerd als belangrijke mogelijkheid tot (gedeeltelijk) herstel van zeldzame soorten als die in kwestie. Hoewel het leefgebied van de roodbruine groefbij niet strikt beperkt lijkt te zijn tot bloemrijke akkerranden, kan de soort – en daarmee ook zijn koekoek – wel sterk van de aanwezigheid ervan

profiteren. De Vlaamse onderzoekers noemen de aanwezigheid van bloeiende kruiden, met name kruisbloemigen, tussen de maanden april en juli als voorwaarde voor het overleven van de twee zeldzame bijensoorten in agrarisch gebied.

Waarnemingen polder van Rhoon

Op de ochtend van 17 mei 2017 werd een vrouwtje van de kraagbloedbij aangetroffen in de polder van Rhoon, laag vliegend boven een oude dijk. Deze dijk is begroeid met een schrale vegetatie, met veel stukken open grond. Bloeiende planten in de directe omgeving betroffen fluitenkruid *Anthriscus sylvestris*, scherpe boterbloem *Ranunculus acris*, madelief *Bellis perennis*, rode klaver *Trifolium pratense*, voederwikke *Vicia sativa* en raapzaad *Brassica rapa*.

Op 25 september 2017 werden verschillende mannetjes van de roodbruine groefbij gezien bij een akker op circa twee kilometer afstand van de vindplaats van de kraagbloedbij, foeragerend op verschillende composieten (paardenbloem *Taraxacum officinale* [Fig. 2] en akkermelkdistel *Sonchus arvensis*).

Toekomst Polder van Rhoon

De polders waarin deze zeldzame bijen aangetroffen zijn, zullen in de komende jaren worden omgevormd tot natuurinclusieve landbouw (Verdaas, De Graeff & De Groot 2016). Eén van de doelen in dit grootschalige project is het herstel van plantengemeenschappen van kalkrijke akkers. Dit biedt tevens kansen voor het herstel van bijbehorende insectenfauna, waaronder de ernstig bedreigde kraagbloedbij. De komende jaren zal de populatie ter plaatse gemonitord en nader onderzocht worden.

Dankwoord

Onze dank gaat uit naar Menno Reemer, voor het raadplegen van de database van EIS Kenniscentrum Insecten. Verder bedanken we John Smit (EIS Kenniscentrum insecten) voor het controleren van de determinatie van de kraagbloedbij.

Summary

Spined Blood Bee rediscovered after almost two decades

In Spring 2017, a female of the extremely rare Spined Blood Bee *Sphecodes spinulosus* was caught in the township of Albrandswaard (Zuid-Holland, The Netherlands). This concerns the first Dutch encounter with the species since 1998. The females of the species can be recognized from the subtle edge protruding from the back of the head and the peculiarly grooved second sternite. Males have dark spines on the top of the hind tibiae and distinctive genitals. Although little is known about the ecology of the species, its kleptoparasitic lifestyle can lend more information. The only known host is the orange footed furrow bee

Lasioglossum xanthopus, which is considered a specialist of weeds of agricultural areas.

Literatuur

- D'Haeseleer J. & P. Vanormelingen, 2016. Bijen in akkerranden in Vlaams-Brabant. - Rapport Natuurpunt Studie 2016/17, 68 p.
- Falk, S. J., 2015. Field guide to the bees of Great Britain and Ireland. - British Wildlife Publishing, Bloomsbury, 432 p.
- Nieuwenhuijsen, H. & Peeters, T. (red.), 2016. Nederlandse bijen op naam brengen. Deel 1. - Stichting Jeugdbondsuitgeverij, 171 p.
- Peeters, T.M.J., H. Nieuwenhuijsen, J. Smit, F. van der Meer, I.P. Raemakers, W.R.B. Heitmans, C. van Achterberg, M. Kwak, A.J. Loonstra, J. de Rond, M. Roos & M. Reemer 2012. De Nederlandse bijen (Hymenoptera: Apidae s.l.). Natuur van Nederland 11. - Naturalis Biodiversity Center & European Invertebrate Survey Nederland, Leiden, 544 p.
- Scheuchl, E. & W. Willner, 2016. Taschenlexikon der Wildbienen Mitteleuropas. Alle Arten im Porträt. - Quelle & Meyer, 917 p.
- Verdaas, C., De Graeff, J.J. & De Groot, J., 2016. Kansen pakken in het 'Buitenland van Rhooon' Samenwerken in een coöperatieve gebiedsontwikkeling. – Eigen uitgave.

De Nederlandse en Belgische goudwespen van het genus *Chrysis*

Jan Smit, Maarten Jacobs en Theo Peeters

Naar aanleiding van de studiedag van de sectie Hymenoptera in januari 2018 over de *Chrysis ignita*-groep werd door de eerste auteur het initiatief genomen de oude en recente meldingen van het genus *Chrysis* in Nederland en België nog eens op een rij te zetten. Hieronder een overzicht van de resultaten.

Historie

De taxonomische studies van de goudwespen van het soortenrijke en complexe genus *Chrysis* kwamen in Europa pas echt op gang met de publicaties van Walter Linsenmaier (1951, 1959, 1968). Zijn determinatietabellen waren voor de startende chrysidoloog echter moeilijk in het gebruik. Een belangrijke stap voorwaarts in het morfologische onderzoek waren de studies van de interne segmenten van de goudwespen door Lorencowa (1962) en Noskiewicz & Lorencowa (1963).

In Nederland waren het o.a. Piet Verhoeff en Jan van Lith die goede contacten onderhielden met Linsenmaier. Dat leidde na de determinatietabel van

pater Benno (1950) en de publicaties van Jan van Lith (1953, 1954, 1958, 1960) tot een aantal van 24 taxa van het genus *Chrysis* (tabel 1) voor Nederland. Voor België hebben Petit (1987) en Leclercq (1988) soortenlijsten van het genus *Chrysis* gepubliceerd, wat leidde tot een aantal van 22 taxa (tabel 1). In deze tabel staan de soorten in alfabetische volgorde. In de grijze kolommen staat de 'totaallijst per land' van de in de publicaties gemelde soorten.

Figuur 1. *Chrysis iris*. Foto: Maarten Jacobs.

Tabel 1. In oudere publicaties vermelde *Chrysis*-taxa voor Nederland en België.

Toelichting:

x* als ondersoort of variëteit genoemd

< tot *Chrysis ignita* gerekend

> tot *Chrysis mediata* gerekend

¹⁾ als *Chrysis mediata jenniensis*